

i d'espanyolitat i que per reeixir a Catalunya necessitarà de lleis, emanades de victòries militars, per esclafar la premsa en català, de llengua i d'esperit, i veure els esforços fets per eliminar-la és la història d'una ignomínia o d'una emigració que la faci seva. Conèixer el que hi havia en etapes de plenitud ens ajuda a entendre aquest intent de genocidi cultural que comença quan Guillamet acaba l'exposició d'un agitat període, com si n'hi hagués algun de tranquil, de la història contemporània. Els periodistes catalans del període, coneguts com Gaziel o Antoni Rovira i Virgili, escriptors de talla com Josep Carner o Josep Pla, o polítics com Valentí Almirall o Enric Prat de la Riba o, poc coneguts avui, com Narcís Molins i Fàbrega o Indaleci Castells conformen una professió que maldà per projectar el que succeeix davant un poder que usa la censura o les prohibicions per limitar-ho i uns empresaris que lluiten per prioritzar empreses. La història dels diaris entre 1875 i 1939, més enllà dels aspectes descriptius, és l'objectiu d'aquesta valuosa aportació que té, entre altres, el mèrit de ser una bona visió de conjunt.

Josep M. FIGUERES⁶
Universitat Autònoma de Barcelona

ORDEIG I MATA, Ramon (2022). *Diplomatari dels comtes Bernat de Besalú i Guifré II de Cerdanya, germans de l'abat i bisbe Oliba*. Pròleg de Martí Aurell. Epíleg de Lourdes de Sanjosé. Vic: Estudis Històrics, 516 p.

Ramon Ordeig és la persona viva que més documents ha editat i a la vegada figura en el molt restret grup dels editors més curosos, no només pels seus amplis coneixements de paleografia i diplomàtica, sinó també per la seva gran erudició: en aquest sentit, és hereu de l'escola de l'Arxiu Episcopal de Vic, de tradició llunyanana, però sustentada i reforçada després de la Guerra Civil pel mestratge del canonge Eduard Junyent, a la memòria del qual Ordeig dedica el *Diplomatari*. L'obra editora d'Ordeig va començar pels set volums de les *Dotaries de les esglésies de Catalunya*, i els sis volums del *Diplomatari de la catedral de Vic al segle XI*, continuació de l'obra publicada per Eduard Junyent amb el mateix títol, dedicada a la documentació del segle x. En paral·lel, Ordeig ha tingut un paper important a la *Catalunya carolíngia*, on es va fer càrrec del volum IV, el més gruixut, corresponent als comtats d'Osona i Manresa, i també del volum VIII, que publica els documents dels comtats d'Urgell, Cerdanya i Berga, al mateix

6. josepmaria.figueres@uab.cat

temps que tenia una important participació en els volums V (comtats de Girona, Besalú, Empúries i Peralada) i VI (Rosselló, Conflent, Vallespir i Fenollet); quan la feina grossa de la *Catalunya carolíngia* va començar a anar de baixa, Ordeig dedicà temps, esforços i saber a la publicació d'altres reculls documentals, com els tres volums del *Diplomatari del monestir de Ripoll, El cartulari major de Cuixà* i l'obra objecte d'aquesta ressenya.

Aquest diplomatari dels comtes germans Bernat I de Besalú i Guifré II de Cerdanya comença amb una llarga introducció (105 pàgines), dividida en dues parts: la primera sobre l'origen i la transmissió dels documents i les seves característiques paleogràfiques i diplomàtiques, i la segona històrica, que estudia els personatges i l'època, així com els principals documents agregats per tipologies (testaments, judicis, etc.). La documentació dels dos comtes que donen nom al llibre aporta també notícies de molts altres personatges: hi tenen un paper important els familiars: el pare, el comte Oliba Cabreta, i el germà d'aquest, el comte-bisbe Miró, així com els altres fills d'Oliba Cabreta, el comte-bisbe-abat Oliba, Ingilberga, darrera abadessa de Sant Joan de les Abadesses, i Berenguer, bisbe d'Elna; i encara els nets d'Oliba, Guifré, fill de Bernat I de Besalú, bisbe de Besalú i després de Carcassona, i un

altre Guifré, fill de Guifré II de Cerdanya, arquebisbe de Narbona, titllat de simoniac per una pràctica que no va ser obstacle perquè el bisbe Ermengol d'Urgell fos considerat sant: en tots dos casos, l'important no sembla haver estat com havien accedit al càrrec, sinó com l'havien exercit.

Si dels personatges passem als episodis històrics, destaquen els darrers temps de l'estada del venecià a Cuixà, que es pot considerar finalitzada amb la marxa de l'eremita Romuald i el comte Oliba Cabreta cap a Itàlia, on aquest ingressaria al monestir de Montecassino. Encara més, la liquidació del monestir femení de Sant Joan de les Abadesses, amb la deposició de l'abadessa Ingilberga per part dels seus germanastres, el comte Bernat I de Besalú i l'abat Oliba, tema en el qual Ordeig aclareix brillantment el procés que va acabar amb l'abolició del monestir, que va ser bastant més llarg del que fins ara s'havia dit. L'expulsió de les monges va anar seguida de la consagració episcopal de Guifré, fill del comte Bernat, i l'any següent per la d'Oliba, que ja era abat de Ripoll i Cuixà, com a bisbe de Vic. Més mal coneguts, però indubtables, són els intents de la casa de Cerdanya d'obtenir un bisbat propi sobre territoris de la diòcesi d'Elna la dècada de 970 i de la diòcesi d'Urgell la dècada de 990, episodis liquidats

excomunicant els agents, però deixant fora de la pena els comtes, que, si no n'eren els impulsors, n'havien de ser els principals beneficiaris. Són també anys d'efervescència en la creació de canòniques i monestirs comtals per part de les cases de Besalú i Cerdanya: a Besalú foren fundats en poc temps la canònica de Sant Genís i Sant Miquel i el monestir benedictí de Sant Pere, així com també Sant Pere de Camprodon; a Cerdanya, Guifré II fundà Sant Martí del Canigó.

Un altre tema que surt repetidament en la documentació són les últimes conseqüències de l'ampla revolta de notables besalunencs que acabà amb la vida del comte Guifré I, tema que sembla tenir llunyanes i impen-sades ramificacions que algun dia caldrà estudiar. I també el plet per l'alou d'Ullastret, que enfrontà els comtes de Besalú i Empúries d'una banda i la comtessa Ermessenda de Barcelona, en nom del fill Ramon Berenguer I de l'altra, amb guany judicial per a la comtessa, representada en el judici per l'abat i bisbe Oliba, a pesar de la seva pertinença a la casa de Cerdanya.

Com en tota la documentació altmedieval, els documents són bàsicament compravendes i donacions, consagracions i dotalies d'esglésies, testaments, judicis i, com a novetat, juraments de fidelitat, molt escassos abans de l'any mil. Però a diferència

dels diplomataris anteriors, aquest volum dona pas a un aspecte nou: és una pedrera de materials deliciosos per a filòlegs i, sobretot, per a historiadors de la literatura. Ordeig al final de la seva introducció dedica unes pàgines a la llegenda de la fundació del Canigó i el seu reflex en el poema homònim de mossèn Cinto Verdaguier; però els materials més interessants procedeixen de l'encíclica mortuòria de Guifré II. A la mort d'un bisbe, abat o patró d'un monestir, la institució, en aquest cas el monestir del Canigó, enviava un mis-satger amb una espècie de carta oberta a un nombre més o menys gran d'institucions religioses, notificant el decés i demanant pregàries per l'ànima del difunt i també per la dels abats i monjos traspassats recentment; els destinataris acostumaven a respondre, en prosa o en vers parlant dels seus sentiments i pregàries i afegint també la relació dels seus difunts, que així es difonia per les institucions encara no visitades.

Per regla general els pergamins, més aviat petits, que contenien aquests escrits, i fins i tot el rotlle mortuori, que ja havien acomplert la seva finalitat, acabaven perdent-se. El que fa diferent el rotlle mortuori del comte Guifré II és que rotlle i respostes foren conservats cosint els textos d'aquestes al rotlle original, fins a formar, segons Pujades, una longitud de més de 40 vares castellanés, o sigui

més de trenta-tres metres! Encara que els pergamins van ser cosits sense cap ordre, s'ha pogut reconstruir l'itinerari del nunci: comença pels monestirs catalans, de Cuixà cap al Rosselló i baixa fins a Sant Cugat per tornar cap al nord per Ripoll i la Grassa, d'on continuà per la França central fins a París, Reims i Maastricht com a punt més septentrional, retornant després per Aquisgrà, Cluny i el Puig de França, fins a arribar a Cuixà. Tenint en compte que el rotlle viatjà fins a Maastricht, s'entén que el viatge durés de començament de març fins a final de desembre i també que en el *Diplomatari* el document ocupi quaranta-sis pàgines. Els textos de les respostes són molt diferents, en especial els versos són de vegades maldestres i fins i tot n'hi ha que no tenen gran cosa a veure amb la notícia que teòricament contesten; però algun altre, com el de la catedral de Metz, és d'una adaptació, concisió i claredat admirables. Les respostes deparen encara altres sorpreses: tant a la catedral de Maastricht com a la de Lieja, catorze clergues escriuen un poema cadascú; a Maastricht, el primer d'ells no s'està d'aduir la seva condició de teutó: *nos pars Theutonicae nutrit penultima terrae* (ens alimenta el penúltim territori de la terra teutònica), mentre que a Lieja es reclamen equidistants entre la Gàl·lia i Germània: *Gallia nos imos*

et habet Germania primos, amborum neutrum nos et utrumque sumus. (Som els últims de Gàl·lia i els primers de Germània; no som de cap i som de les dues parts). I, com a curiositat final, la visió que tenien de Catalunya en aquell moment en alguns llocs del centre i el nord de França: les respostes de les catedrals d'Orleans i de Meaux es refereixen als monjos de Cuixà com a barcelonesos: a començament del segle XI, la casa comtal de Barcelona era considerada dominant en tot l'espai català, fora potser dels comtats de Pallars i Ribagorça.

Gaspar FELIU⁷
 Universitat de Barcelona
 Institut d'Estudis Catalans

ALCOVER CATEURA, Pablo José (2021). *El mostassaf i els llibres de la mostassaferia a la Corona d'Aragó (segles XIII-XIV)*. Barcelona: Fundació Noguera, 518 p.

A l'edat mitjana i encara en els segles posteriors, els mercats estaven controlats per un personatge que nomenaven els consells municipals. El mostassaf va esdevenir un càrrec

7. gaspar.feliu@hotmail.com